

اخوان، شاعری سیاسی، با امیدی پنهان

نوشته شادروان دکتر مصطفی رحیمی

غیره دارد، سخت جانب آن شاعر کز طبع را گرفته است...
و بعد:

توفیق نیما در گرو ظهور شاگردانی بود که عملاً - با سرودن شعر «نیمایی» - نشان دهند که شعر نوبك تفنّن بیهوده نیست، بلکه می تواند در عرصه زندگی اجتماعی وظایف مهمی بر عهده بگیرد.^۲

تقی پور نامداریان نخست از «رعایت هماهنگی... میان زبان و معنی» در اشعار اخوان یاد می کند و سپس می نویسد:

تسلط اخوان بر عروض و آشنایی او با زیر و بم موسیقی ایرانی و در نتیجه حساسیت گوش و هوش او به لطف و زیبایی موسیقی کلام و نیز آشنایی عمیق با تواناییهای زبان فارسی، چنان قدرتی به او در تصویر و صید لحظه ها و گوشه هایی از زندگی عصر ما همراه با اشاره های سیاسی و اجتماعی بخشیده است که در میان شاعران معاصر از این نظر گاه کمتر نظیری برای او می توان شناخت.^۳

اسماعیل خوبی می نویسد:

اخوان، برای من، با هیچ شاعر دیگری از امروزیان برابر نهادنی نیست. در قلمرو خود، تک است، یگانه است. بینش شعری سرشاری که، هم از آغاز کار، به دانش شعری پرباری گره می خورد و می شود شاعری که... دست کم بیست سالی، برای نسلی از شاعران، که کوچکتر نشان خود من باشم، «آنچه او در می نویسد راه / و آنچه او می گوید آیین است».^۴

هم او می افزاید:

[اخوان] نشان می دهد که بزرگترین شاگرد نیما، که خود بنیادگذار یکی از دبستان های شعر نیمایی ست... می تواند در کنار بزرگترینان سنت قصیده گردن افرازد. و این، به گمان من بی گمان آبرویی ست برای شعر نیمایی.^۵

تا تصور نرود که مجموع این سخنان مبالغه آمیز است، باز هم به سخنان تقی پور نامداریان توجه کنیم که می نویسد:

اخوان این سخن نولد که را که گفته است «اگر می خواستیم با اطمینان قاطع و ذوق سلیم شاهنامه را اصلاح کنیم... تعداد بیت های شاهنامه به سی هزار تنزل می کرد» می پذیرد و آن را ناشی از رعایت تساوی مصرعها در شعر کهن می داند که وزن عروضی شعر کلاسیک بر شاعر تحمیل می کند و او به ناچار

۱- نوآوری و شخصیت ادبی شاعر

از همین ابتدا بگویم که آنچه در این مقاله می خوانید از مقوله نقد شعر نیست، زیرا از این قلمرو اطلاعی ندارم. آنچه می نویسم احساس قلبی کسی است که شعر را دوست دارد، ولی از بیشتر آنچه در این روزها به نام شعر در مجله ها و روزنامه ها چاپ می شود سر در نمی آورد و به عبارت بهتر، نمی داند اینها شعر هست یا نه... شعر نورا با شرايطی خوش دارم و البته شعر سنتی را - با استثناهایی - دوست دارم. با این مقدمه می خواهم بگویم که اخوان بهترین و زبردست ترین شاعری است که از ترکیب شعر سنتی (سبک خراسانی) با شعر نیمایی بهترین و دلپذیرترین شعر امروز را بنیاد نهاده است. تنبّع و دقت او در هر دو نوع شعر بی نظیر بود، و اگر امروز جز شفیعی کدکنی کسی از این راه او نمی رود برای من جای دروغ است. و سخنها و ستایش ها و حتی غوغاهایی که سمت و سوی دیگری دارد و در آنها به اخوان تقریباً هیچ اشاره ای نمی شود جای تعجب ندارد زیرا تا دنیا بوده، چنین بوده است (هر چند نه به این شوری).^۱

نخستین چیزی که من در اخوان می بینم انسانیت و علو طبع و نجابت و صمیمیت اوست. مدح کسی را نگفت و به کسی دشنام نداد و اگر ستایشی کرد از وطن کرد (به این سخن باز خواهم گشت): آنچه می گفت از اعماق وجودش می جوشید؛ شعرش شعری بود مستقل و از نظر هنری بر استاد خود - نیما - پیشی گرفت.

نجف دریابندری در این معنی می نویسد:

اخوان در مقاله تاریخی «نوعی وزن در شعر فارسی» (۱۳۳۴) برای اهل فن به زبان اهل فن توضیح داده بود که شعر نو در واقع بی قانون نیست، بلکه مانند هر هنری از قوانین خاص خود پیروی می کند. این هم کاری بود که از هیچ کدام از شاگردان دیگر نیما پوشیج - و باید گفت از خود نیما هم - ساخته نبود. بدین ترتیب با ظهور آن جوان اعجوبه خراسانی (اخوان در زمان انتشار «نوعی وزن» بیست و هفت سال داشت) مخالفان و معاندان شعر نو به مشکل عجیبی دچار آمدند. یعنی با کمال تعجب دیدند که يك قصیده سرای نردست خراسانی، که يد طولایی هم در «علوم» عروض و قافیه و صنایع بدیعی و

بلکه در کنار هم می‌مانند و غالباً «متمم» و مکمل یکدیگرند. شرح این قضیه مفصل است. جویندگان به کتاب دیالکتیک نوشته فولکیه ترجمه نویسنده این سطور مراجعه فرمایند.^{۱۲} و نیز برای اطلاع از کاربرد دیالکتیک علمی در امور اجتماعی، به کتاب عبور از فرهنگ بازرگانی،^{۱۳} مجموعه چند مقاله از من مراجعه شود.

به سخن شفيعی کدکنی بازگردیم. وی در دنباله سخنان خود می‌گوید:

خلافت هنری چیزی جز ظهورات گاه‌گاه این تناقض نیست (...). کشف مرکز این تناقض‌ها در هنرمندان، گاه بسیار دشوار است... خاستگاه این تناقض همان «اراده معطوف به آزادی» است که در کمون ذات انسان به‌ودیعت نهاده شده است.

محور این تناقض وجودی هنرمندان می‌تواند از امور فردی و شخصی سرچشمه بگیرد و می‌تواند در حوزه امور تاریخی و اجتماعی و ملی خود را بنمایاند و حتی در ورای مسائل تاریخی و اجتماعی و ملی در حوزه‌الاهیات هم این تناقض خود را نشان می‌دهد... خیام، حافظ و مولوی میدان اصلی هنرشان در تجلی تناقضهای الاهیاتی ذهن ایشان است... شاید یکی از عوامل اصلی عظمت هنرمندان همین نوع تناقض باشد که در وجود ایشان خود را آشکار می‌کند.^{۱۴}

اخوان ثالث از این لحاظ هم نمودار برجسته‌ای بود از يك هنرمند بزرگ که چندین تناقض را، تا آخر عمر، در خود حمل می‌کرد... در ارتباط با اکنون و گذشته ایران، که برای او تجزیه‌ناپذیر بودند، او همواره گرفتار نوعی تناقض بود...^{۱۵}

شفيعی سپس این تناقض را در عشق و نفرت اخوان نسبت به ایران معاصر، در کاربرد کلمه «مزدت» خاطر نشان می‌کند.^{۱۶} مرحوم استاد دکتر عباس زریاب خوبی از تجدید ادبی ایران و شعر اخوان چنین می‌نویسد:

طوفان سهمگینی از سوی مغرب زمین برخاست و روی به شرق نهاد و همه چیز را پی سیر خود ساخت. فرهنگ افسرده و کهن ما از این طوفان سخت تکان خورد و از خمود و جمود بیرون آمد. پیشگامانی در فرهنگ و معارف و ادب و شعر پیدا شدند... من از زندگان نام نمی‌برم، اما از گذشتگان از صادق هدایت و نیماوشیخ و دکتر خانلری یاد می‌کنم. یکی از این بزرگان... مهدی اخوان ثالث یام. امید است. م. امید یکی از «برجستگان» است... و طنز روزگار در این است که او... چندان وابسته به فرهنگ غربی نبود. او از عمق مردم این سرزمین برخاسته بود و به فرنگ ترفنه بود و شاید و بلکه به‌طور حتم... با يك زبان فرنگی کاملاً آشنا نبود. نیوگ او کافی بود که بادی از این طوفان به او بوزد و استعداد شگرف او

باید با حشو و سخنان زاید تعداد افاعیل عروضی را در هر دو مصراع برابر کند...^۷

گفتم که بزرگترین فضیلت اخوان «انسانیت» اوست. وی به دنبال این تعالی تا دوران رنسانس به جستجو می‌پردازد. می‌نویسد:

رنسانس [دست و پای هنر و اندیشه را از زنجیر رکود و ناتوانی و دوار آزاد کرد، از کلیساهای و دربارها منعطف کرد. نقطه عطفی شد برای رسیدن به مرزهای سلامت و باغهای پر میوه انسانیت و، انسان در حقیقت با آن رنسانس خفته نیمه جان بیدار شد، خون به تنش دوید و به سوی آفاق و اقطار وسیع آینده امیدبخش گسیل گشت.^۸

شاعر متجدد از فراموش شدن ره‌آوردهای مشروطیت نیز غمناک است. می‌نویسد:

سه دلیل برای... چله‌نشینی نیم‌باشمیریم: ۱- نانجیبی روزگار و خفقان...؛ ۲- ناسازگاری و نیز دگر دیسی اغلبي از احبای اهل، که نامردی را بر همدردی برگزیدند؛ ۳- و از همه مهمتر: بی‌بنا ماندن حقایقی که مشروطیت با خود آورده بود.^۹ اکنون می‌رسیم به داور فرخزاد (که کاظم کردوانی ضمن مقاله خود آورده است):

من گاه گاه شعر او [اخوان] را مانند بقضی در گلویم احساس می‌کنم. شعر او تأسف پر شکوهی است و بوی زوال امیدهای سرشار از باور و یقین را می‌دهد. شعر او آینه‌راستگوی محرومیتها، تلاشها و آرزوهای نسلی است که در اوج شور و اعتمادش ناگهان خود را فریب خورده و تنها یافت. در شعر او تصاویر انسانها و اشیاء هر يك به تنهایی طنین افسون‌مانندی دارند. قلب شعر او، قلبی همگانی است و خاموش‌ترین ضربه‌هایش از آرزوی نجیب و شریف سخن می‌گوید. او در شعرش خود را مانند عقده‌ای می‌گشاید و احساسهایش جهش و نیروی شگفتی دارند.^{۱۰}

اکنون بیردازیم به چند نقل قول از شفيعی کدکنی، که به گفته خود «متجاوز از يك ربع قرن زندگی او را از نزدیک» دیده است:

در این لحظه [۱۳۶۹]، هیچ تردیدی ندارم که هر هنرمند بزرگی، در مرکز وجودی خود، يك تناقض ناگزیر دارد؛ تناقضی که اگر روزی به ارفع یکی از نقیضین منجر شود کار هنرمند نیز تمام است و دیگر از هنر چیزی جز مهارتهای آن برایش باقی نخواهد ماند.^{۱۱}

چون سخن از «ار تفاع یکی از نقیضین» به میان آمد، اجازه می‌خواهم کمی به حاشیه بروم و اشاره‌ای به «دیالکتیک علمی» بکنم که واضع آن فردیناند گونست (F. Gonseth) فیلسوف و ریاضیدان معاصر سوییسی است. فلسفه او به نام فلسفه «باز» معروف است. از خصوصیات مهم دیالکتیک او این است برخلاف نظریه هگل و مارکس همه تضادها و نقیضین لزوماً به يك «سنتز» منتهی نمی‌شوند،

را بشکافند بی آنکه کتاب و دفتری را در یکی از زبانهای فرنگی بخواند. او چنان شکوفا و برجسته شد که بسیاری از پیشگامان را پشت سر گذاشت و همه را در گردنک پوی شتابان خود محو کرد.^{۱۷}

زریاب نیز به «برجستگی» او در میان همه اطرافیان و «تضاد» او با خود، و میان او و شعرش اشاره می‌کند: شعرش همه سیاهی است و شمش سیاهی. این همان داستان سیسیفوس یونانی است...^{۱۸}

سیسیفوس که در زبان فارسی با تلفظ فرانسوی اش به «سیزیف» معروف است، اسطوره ناشناخته‌ای نیست، بویژه که کامو از آن کتابی «فلسفی»^{۱۹} پرداخته که ترجمه هم شده است.

داستانش را اجمالاً می‌دانیم: سیزیف از طرف خدایان محکوم است که تخته سنگی را به بالای کوهی بکشد و تخته سنگ همین که به بالای کوه رسید به پایین درمی‌غلتد. کار سیزیف دوباره شروع می‌شود و باز هم ماجرای درغلتیدن سنگ و... کار سه باره و چهار باره سیزیف... کاری که تا ابد ادامه دارد... کامو در پایان کتاب خود نتیجه می‌گیرد که «سیزیف از سنگ خوشبخت‌تر است...»^{۲۰}

شبهات تأمی بین این اسطوره و شعر «کتیبه» اخوان وجود دارد که بهتر است آن شعر زیبا و استوار را به تمامی در بخش بعدی مقاله بیاورم تا حق مطلب ادا شود.

اما پیش از آن، برای این که مطلب اساسی این بخش (شخصیت ادبی اخوان) قطع نگردد، لازم است چند سطر از مقاله نقی پور نامداریان و یک مطلب دیگر را نقل کنم. پور نامداریان می‌نویسد:

... شعر «ناگه غروب کدامین ستاره» یک کمال دست نیافتنی در شعر معاصر و اوج کمال در شعر اخوان است. زبان در عین استواری و سلامت، سخت پرشور و حال و صمیمانه است. دقت نظر و توانایی اخوان در تصویر و بیان چشم‌اندازهایی غمبار... از واقعیت‌های تلخ اجتماعی، همراه با نیش و نقدی سیاسی و احساس کردنی، اما ناپیدا و به صراحت در نیافتنی و در کلام معمول نگنجیدنی... در این شعر در اوج کمال متجلی است. تسلط اخوان بر عروض و آشنایی او با زیر و بم موسیقی ایرانی و در نتیجه حساسیت گوش و هوش او به لطف و زیبایی موسیقایی کلام و نیز آشنایی عمیق با تواناییهای زبان فارسی، چنان قدرتی به او در تصویر و صید لحظه‌ها و گوشه‌هایی از زندگی عصر ما (۱۳۶۹) همراه با اشاره‌های سیاسی و اجتماعی، بخشیده است که در میان شاعران معاصر از این نظر گاه کمتر نظیری برای او می‌توان شناخت...^{۲۰}

اما مطلب دوم، به قلم یکی از صاحب‌نظران مشهور، که بهتر است نامش به میان نیاید (زیرا پاسخ دادن وی به مخالفتی که با او می‌شود، از آنجا که این مقاله‌ها به صورت کتاب منتشر می‌شود، آسان نیست). وی می‌نویسد:

پس از کودتا اخوان هم مانند بسیاری از همگامانش به زندان افتاد، و از او هم مانند دیگران خواستند که از فعالیت سیاسی خود [در حزب توده] اظهار ندامت و نسبت به دولت کودتا و شخص «اعلی‌حضرت شاهنشاه» اظهار وفاداری کند. اخوان پس از چند ماه مقاومت پذیرفت که به جای «تفکر نامه»^{۲۱} متداول، شعری به همین مضمون بسازد. شعر او قصیده‌ای بود با این مطلع: تا چند عمر خویش به زندان هدر کنم / هنگام آن رسید که فکر دگر کنم.

این قصیده را در روزنامه‌ای چاپ کردند و با وساطت مدیر آن روزنامه شاعر از زندان آزاد شد. ولی اخوان در یکی از ابیات آن قصیده نکته‌ای درج کرده بود که آن روز کسی متوجه آن نشد. آن بیت این بود: مجنون نیم که خاک وطن را که بر زر است / بگذارم و زراعت در کنگور کنم / که تلمیحی است از این شعر مشهور^{۲۲}: پایسا با یزید بیعت کن / یا برو کنگور زراعت کن.

به این ترتیب در آن روزهای پر از وحشت و مخافت، اخوان در «تفکر نامه» اش اعلام کرد که با یزید بیعت می‌کند. بیعت با یزید کاری بود که بسیاری از افراد نسل اخوان در واقع کردند ولی از خود او این کار ساخته نبود. اخوان آن اهانت تاریخی را هرگز نپذیرفت و در نوعی لاک قهر و بغض فرورفت و هرگز از آن بیرون نیامد. بهترین اشعار او نشخوار اندیشه‌های تلخی است که در تنهایی و تاریکی آن لاک از خاطر او می‌گذشت...^{۲۳}

اگر این نظر را بپذیریم، تمام آن گفته‌ها که شعر اخوان شعر اجتماعی و درد او درد وطن است، نقش بر آب می‌شود. از طرفی اثبات اشتباه بودن استنباطی که شرحش گذشت، چندان دشوار نیست به دلایل زیر:

۱- اخوان طبق نص صریح شعرش با «خاک وطن» بیعت می‌کند نه با یزید.

۲- اگر می‌خواست «تفکر نامه» امضاء کند لزومی نداشت که چند ماه مقاومت کند. از اول می‌نوشت و خلاص.

۳- این چند ماه معطلی، در واقع مدتی است که رند خراسانی صرف می‌کند تا راهی بیابد و سر نظامیان کلاه بگذارد. سرانجام گفتن شعر را انتخاب می‌کند (آن زمان هنوز ساواک با عنایات ماساد و سیا تشکیل نشده بود و فرمانداری نظامی به همه فوت و فن‌های امور آشنا نبود).

۴- البته نظامیان بیعت با شاه را می‌خواستند نه بیعت با وطن را. ولی این را می‌دانستند که بزرگترین خطر حزب توده اجنبی پرستی است. بنابراین با بیعت اخوان با وطن قسمتی از مشکل حل شده بود. بقیه مشکل را مدیر آن روزنامه (که مدتها دودوزه بازی می‌کرد و سرانجام معلوم شد از محارم خاص همایونی است) حل کرد. البته اخوان فقط صفحه ادبی آن روزنامه را اداره می‌کرد و آن آقای مدیر

می شود و این در صورتی میسر است که مالکیت این دوره ها، همانند دانشگاه سنتی، فقط متعلق به دانشگاه نباشد و اعضای هیأت های علمی نیز، در مالکیت آن هم سهم زیادی داشته باشند.

ج) توجه به این نکته که اگر از فن آوری اطلاعاتی^{۶۳} صرفاً در جهت مصرف اطلاعاتی داده ها و کوردهای علمی بایگ های اطلاعاتی جهان استفاده کنیم، بهره گیری از این فن آوری را در دانشگاه ها تا سرحد تکنولوژی آموزشی^{۶۴} پایین آورده ایم. مهم این است که با استفاده از فن آوری های اطلاعاتی و ارتباطی بتوانیم با دیگران گفتمان کنیم، در تولید علم سهیم شویم، پروژه های پژوهشی بین المللی را سازمان دهیم، دوره های آموزشی مشترک را اداره کنیم، به بازارهای عرضه و توزیع اطلاعات وارد شویم و برای حضور فعال و اقتصادی در آنها محصولی کیفی برای عرضه داشته باشیم.

ح) مشارکت جدی با آموزش و پرورش دوره دبیرستان در جهت بازنگری بر نامه های درسی برای بهبود آموزش زبان انگلیسی در دوره دبیرستان و دانشگاه. موفقیت برخی از کشورهای، از جمله کشورهای آمریکا، استرالیا، کانادا، انگلستان و هندوستان در فرایندهای تأثیر گذار بین المللی چون بین المللی و دیجیتال شدن تا حدود زیادی متأثر از توان فهم، ارتباط، گفتمان و توسعه ابزارها، مدل ها، روش ها، و فضاهای دیجیتال برای پژوهش و آموزش دانشگاهی بر اساس زبان اصلی است. مهارت زبان خارجی یکی از ضرورت های بین المللی شدن آموزش عالی و فعالیت در فضای شبکه ای است.

خ) حرکت به سوی استاندارد کردن برنامه ها و دوره های آموزشی و درسی، به ویژه با تأکید بر نقش دانشگاه های معتبر کشور در تولید، توزیع و مصرف دانش در گذشته، حال (که به تعبیر معاون شورای آموزش و پرورش آمریکا^{۶۵} دوران مک دونالدی کردن آموزش عالی^{۶۶} است) و آینده. در این خصوص کاهش دوره های کارشناسی روزانه و شبانه، محور قرار دادن پژوهش به جای آموزش، گسترش دوره های تخصصی آموزش ضمن خدمت با توجه به نیازهای حرفه ای بازار کار، اصلاح محتوای آموزشی، تلوین محتوا بر اساس ابزارهای مبتنی بر شبکه، تغییر مقررات آموزشی، تأکید بر آموزش مداوم و بهسازی نیروی انسانی توصیه

بهره گیری از تجربه دیگران، حضور فعال در مجامع علمی بین المللی، مشارکت در تولید دانش و... از مهم ترین راهکارهای بهسازی کیفیت آموزش عالی کشور و بهره گیری از منابع انسانی، مالی، اطلاعاتی و فنی سایر کشورها در جهت توسعه دانشگاه ها است.

به استناد مطالبی که در این مقاله بیان شد، موارد زیر برای بهره گیری در تعیین سیاست های آموزش عالی و برنامه های عمل دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ایران پیشنهاد می شود:

الف) توجه بیش از پیش به برنامه ریزی استراتژیک برای مدیریت آموزش عالی کشور، به ویژه در زمینه چالش های بین المللی شدن آموزش عالی و فن آوری های اطلاعاتی و ارتباطی.

ب) بازنگری بر نامه های درسی و دوره های آموزشی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی، به ویژه در زمینه نیازهای جامعه در حال یادگیری و تغییرات بازار کار و اشتغال دانش آموختگان آموزش عالی و تأسیس دوره های جدید با رویکرد تلفیقی.

پ) بهسازی نیروی انسانی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی، به ویژه تغییر نگرش اعضای هیأت های علمی در بهره گیری از فن آوری های جدید اطلاعاتی و مدل ها و ابزارهای آموزشی.

ت) حرکت به سوی دیجیتال کردن کتابخانه ها و منابع مورد استفاده، به ویژه با تأکید بر تهیه پایگاه های اطلاعاتی که به سرعت مصرف اطلاعات را افزایش می دهد، آن را تسهیل می کند و در نهایت، به تولید اطلاعات و توزیع سریع آن در بازار اطلاعات یاری می رساند.

ث) توجه به زبان فارسی به عنوان زبان ملی کشور و برنامه ریزی جامع برای حفظ آن در دنیای شبکه و به ویژه آموزش مبتنی بر شبکه از طریق سرمایه گذاری برای تولید نرم افزارهای مناسب مورد استفاده در فرایند یاددهی-یادگیری در آموزش عالی به زبان فارسی (ملی)، مانند آنچه در مالزی، ژاپن، چین و بسیاری از کشورهای اروپایی انجام شده است.

ج) تأکید بر انحصاری نکردن مالکیت دوره ها و برنامه های آموزشی و درسی تولید شده به صورت on-line. همکاری مؤثر میان دانشگاه ها و اعضای هیأت های علمی به تولید کیفی این برنامه ها منجر

○ مجموعه ویژگیهای

فرایند یاددهی-یادگیری مبتنی بر شبکه، امکان تمرین مهارت های مؤثر، کسب شناخت و نگرش سازنده دانشجویان را برای همکاری بین المللی در سطوح و زمینه های گوناگون فراهم می آورد.

الف) تغییر نگرش اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها در زمینه بهره‌گیری از فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در آموزش و پژوهش دانشگاهی؛

ب) کاهش تعداد داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛

پ) مشکل اشتغال دانش‌آموختگان برخی از رشته‌های علوم انسانی.

لبنان

دکتر ژرژ نحاص، معاون رئیس دانشگاه بالاماند^{۶۲}، مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی لبنان را به ترتیب زیر بیان کرد:

الف) بازسازی آموزش عالی، به نحوی که گذشته افتخار آمیز خود پیش از جنگ را به دست آورد.

ب) بازنگری دوره‌های آموزشی و برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها، به ویژه با توجه به فن آوری جدید؛

پ) کمبود نیروی انسانی متخصص.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

مجموعه مباحث بیان شده در این مقاله به ما کمک می‌کند دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی خود را همگام با تحولات زمان و نیازهای روز جامعه بازنگری کنیم و توسعه دهیم. همچنین آمادگی تغییر ساختارهای آن را در میان مدیران و نیروی انسانی دانشگاه‌ها، به ویژه اعضای هیأت علمی به وجود آوریم و با تأکید بر آموزش مادام‌العمر و گسترش و ارتقای کیفیت آموزش عالی، بر نشاط و فعالیت دانشجویان بیفزاییم و آنها را بیش از پیش به سوی خودآموزی و تمرین مهارت‌های یادگیری و بهره‌گیری از اطلاعات سوق دهیم.

بین‌المللی شدن آموزش عالی با تأکید بر پذیرش دانشجویان و پژوهشگران خارجی، فراهم آوردن امکان اجراء پروژه‌های پژوهشی بین‌المللی، پذیرش اعضای هیأت علمی سایر دانشگاه‌ها، اعزام اعضای هیأت علمی برای طی دوره‌های کوتاه مدت، اجراء دوره‌های آموزشی مشترک با سایر دانشگاه‌ها، بهره‌گیری از استانداردهای بین‌المللی برای ارزشیابی کیفیت آموزش دانشگاهی، تأکید بر مطالعات تطبیقی،

ب) بازنگری برنامه‌های درسی دوره‌های مختلف آموزش عالی و ارائه برنامه‌های جدید درسی متناسب با نیازهای روز جامعه بلغارستان و جامعه جهانی؛

پ) کمبود منابع مالی تأمین‌کننده هزینه‌های آموزش عالی.

چین

دکتر ویلیام یونگ چون^{۶۵} معاون رئیس دانشگاه ناکایی^{۶۷} مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی چین را در موارد زیر می‌داند:

الف) بازسازی دوره‌های آموزش دانشگاه‌ها بر اساس نتایج مطالعات مربوط به بازنگری برنامه‌های درسی هر دوره؛

ب) فرایند بین‌المللی شدن آموزش عالی در چین؛

پ) بهره‌گیری بیشتر از فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در آموزش و پژوهش دانشگاهی؛

ت) علاقه نیروهای جوان مستعد چین به خروج از کشور و ادامه تحصیل در دانشگاه‌های اروپا و آمریکا.

کره جنوبی

دکتر چان سوک پارک^{۶۸} رئیس دانشگاه ملی کیونگ پوک^{۶۹} کره جنوبی، چالش‌های آموزش عالی کشورش را به ترتیب زیر بیان کرد:

الف) بین‌المللی شدن آموزش عالی در کره جنوبی؛

ب) بازسازی دوره‌های آموزش دانشگاه‌ها برای مطابقت بیشتر با استانداردهای آموزش عالی در جهان؛

پ) بازنگری برنامه‌های درسی دوره‌های گوناگون آموزش عالی؛

ت) بازسازی ساختار آموزش عالی و انعطاف‌پذیرتر ساختن آن؛

ث) افزایش توانایی‌ها و امکانات دانشگاه‌ها برای سازگاری مؤثرتر با نیازهای دنیای اطلاعات و ارتباطات.

اسپانیا

دکتر جام پورتا^{۶۰} رئیس دانشگاه لی‌ای‌دا^{۶۱} مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی کشورش را به شرح زیر بازگو کرد:

○ استفاده از ابزارها و مدل‌های جدید آموزشی مبتنی بر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به گسترش همکاری‌های بین‌المللی کمک می‌کند و ضرورت بین‌المللی شدن آموزش عالی را بیش از پیش محسوس می‌سازد.

Claude Bernard Lyon) برگزار شد و فرصت مغتنمی را برای تبادل نظر در زمینه چالش‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی آموزش عالی، فرصت‌ها و مشکلات آن فراهم آورد. در این کنفرانس پس از فرانسه، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های کانادا، ایران، بلژیک، لهستان، چین، روسیه، نیجریه و رومانی بیشتر از هیأت‌های سایر کشورها بودند. حضور رؤسا، معاونان و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های بیش از ۶۵ کشور جهان و چندین سازمان بین‌المللی و انجمن علمی بین‌المللی، امکان تعامل و تبادل تجربه‌های مؤثر را برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه فراهم آورد. نگارنده توفیق شرکت در این کنفرانس را داشت و در حاشیه نشست‌های عمومی کنفرانس و کارگاه‌های آموزشی و بازدید از دانشگاه‌های شهر لیون، هر فرصتی را برای کسب تجربه و گفتگو با هیأت‌های شرکت‌کننده از دانشگاه‌های کشورهای گوناگون جهان مغتنم می‌شمرد و توفیق یافت با چند تن از رؤسا، معاونان و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های کشورهای سودان، ژاپن، بنگلادش، بلغارستان، کره جنوبی، چین، آسیایا و لبنان درباره مهم‌ترین چالش‌های ملی و منطقه‌ای آموزش عالی و ارتباط آنها با سیاست‌ها و برنامه‌های بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها به گفتگو بنشیند. بیان چالش‌های ملی آموزش عالی هر کشور و ترتیب اولویت آنها، حکایت از نوع مشکلات آموزش عالی در ارتباط با مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه‌ای خاص دارد. دقت در فهرست این چالش‌ها که به ترتیب به نام هر کشور ارائه می‌شود، قابل توجه است و مقایسه آنها با هم و با مسائل آموزش عالی ایران برای مدیران دانشگاه‌های کشور آموزنده خواهد بود.

سودان

دکتر عبدالملك محمد عبدالرحمان معاون دانشگاه خارطوم مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی سودان را به ترتیب زیر بیان کرد:

الف) کمبود امکانات مالی برای آموزش بهتر و گسترش پژوهش‌های بنیادی و کاربردی؛

ب) تعداد زیاد متقاضیان ورود به دانشگاه و محدودیت دانشگاه‌های سودان در پذیرش

دانشجویان بیشتر؛

پ) مسأله اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی.

ژاپن

دکتر کوچی تشیما^{۴۷} معاون دانشگاه تربیت معلم کیوتو^{۴۸}، نوبویاهی گوچی^{۴۹} استناد دانشگاه تی کیو^{۵۰} و دکتری ریچار دزیبل^{۵۱} معاون دانشگاه نازن^{۵۲} مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی ژاپن را به شرح زیر بیان کردند:

الف) بازنگری بر نامه‌های درسی دوره‌های گوناگون آموزشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی برای هماهنگی بیشتر آنها با نیازهای روز جامعه؛

ب) ارائه‌های بهبود کیفیت آموزش عالی؛

پ) برقراری ارتباط مؤثرتر آموزش عالی با ویژگی‌ها و نیازهای جامعه ژاپن در آغاز هزاره سوم؛

ت) توسعه زیرساخت‌های فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و بهره‌گیری هر چه بیشتر از آنها در فرایندهای یادگیری - یادگیری آموزش عالی؛

ث) کاهش تعداد داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها به دلیل ترکیب جمعیتی ژاپن و کاهش تعداد نوجوانان و جوانان نسبت به گذشته.

بنگلادش

دکتر انور حسین از دانشگاه صنعتی اسلامی^{۵۳} مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی کشور خود را به شرح زیر بیان کرد:

الف) تعداد زیاد داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی؛

ب) تعداد زیاد دانشجویان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی با توجه به امکانات محدود؛

پ) مشکلات مالی و تأمین منابع.

بلغارستان

دکتر مارین هرستو^{۵۴} معاون دانشگاه فنی صوفیه^{۵۵} با بیش از ۲۰ هزار دانشجو، مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی کشورش را به شرح زیر بازگو کرد:

الف) تغییر ساختار آموزش عالی بلغارستان، به نحوی که با استانداردهای بین‌المللی آموزش عالی در جهان، به ویژه انگلستان، آمریکا و کانادا مطابقت کند.

○ در سال ۱۹۹۵ تنها

۱۰ درصد از دانشگاه‌ها برای

ارائه دوره‌های آموزشی از

منابع شبکه‌ای استفاده

می کردند. این رقم در سال

۱۹۹۸ به ۳۲ درصد و در سال

۲۰۰۰ به ۴۲ درصد رسید.

○ در دنیای ارتباطات، دانشگاه مجازی فرصت‌های یادگیری بیشتری برای همگان و زمینه لازم برای به کارگیری آموخته‌ها فراهم می‌آورد، خلاقیت بیشتری را برای دانشجویان و اعضای هیأت‌های علمی امکان‌پذیر می‌سازد و آنها را برای ایفای نقش‌های مؤثرتر اجتماعی در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی آماده می‌کند.

البته هر رسانه آموزشی محدودیت‌های خاصی دارد. ممکن است ظرفیت پایین زیرساخت‌های مخابراتی، شبکه‌های انتقال پیام با کیفیت پایین و حجم زیاد اطلاعاتی که نیاز به مهارت‌های بهره‌گیری از اطلاعات را ضروری می‌سازد، دانشجویان آموزش از راه دور را به ویژه در زمینه استفاده از مدل آموزش مبتنی بر شبکه خسته کند. از این گذشته، بیشتر دانشجویان احتمالاً از این که باید از سبک نوشتاری خود در این نوع از آموزش دست بردارند، مضطرب و نگران می‌شوند. بنابراین، لازم است با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی دانشجویان این دوره‌ها، نحوه استفاده از مدل‌ها و ابزارهای جدید آموزشی بررسی شود و جهت‌گیری‌های مؤثر در محیط یادگیری on-line مشخص گردد تا یادگیری روش‌های خودآموزی و مهارت‌های چگونگی یادگیری، بیش از پیش شود. برای نمونه، روش دانشگاه ویرجین آیلند^{۲۳} آمریکا در این زمینه، ارائه حداقل دو واحد درسی برای دوره‌های حضوری در دانشگاه است تا دانشجویان با مهارت‌های یادگیری و کار از راه دور آشنا شوند و توانایی‌های خودآموزی و مهارت‌های بهره‌گیری از اطلاعات را در خود پرورش دهند. این واحدهای درسی، بیش از آن که دانشجویان را از راه دور آموزش دهد، چگونگی آموزش، یادگیری، انجام دادن تکالیف، کار گروهی، شرکت در مباحث علمی و ارزشیابی آموزشی از راه دور را به آنان می‌آموزد. این مهارت‌ها، به ویژه در دنیایی که مبتنی بر فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به سرعت به سوی جامعه در حال یادگیری^{۲۴} و جامعه شبکه‌ای^{۲۵} پیش می‌رود، ضرورت اجتناب‌ناپذیری دارد و از جمله مهارت‌های لازم برای بین‌المللی شدن آموزش عالی محسوب می‌گردد.

بین‌المللی شدن آموزش عالی:

چالش‌های ملی و منطقه‌ای؟

کنفرانس انجمن بین‌المللی دانشگاه‌ها با عنوان «بین‌المللی شدن آموزش عالی: سیاست و عمل»^{۲۶} با حضور بیش از ۳۰۰ نفر از رؤسا، معاونان و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های سراسر جهان در روزهای ۱۲ و ۱۳ آوریل ۲۰۰۲ (۲۳ و ۲۴ فروردین ماه ۱۳۸۱) در دانشگاه کلود برنار لیون (Université

علوم کامپیوتر و اطلاعات، آموزش مداوم، علوم تربیتی، فنی و مهندسی، علوم تندرستی، علوم انسانی، مدیریت، علوم و علوم اجتماعی است و با ۶۰۰ مرکز مطالعاتی در مناطق متفاوت هند، حدود ۲۴۵ عضو هیأت علمی دارد (Unesco, 2000).

دانشگاه آزاد^{۲۸} انگلستان یکی از مشهورترین دانشگاه‌های جهان است که در زمینه آموزش از راه دور تجربه‌های موفقیت آمیزی دارد. این دانشگاه برای دوره‌های کارشناسی و عالی، برنامه‌های معینی را برای داوطلبان اروپایی خود اجرامی کند. این دانشگاه در سال ۱۹۹۸، ۱۷۰ دوره آموزشی کارشناسی و ۱۶۰ دوره آموزش عالی پس از لیسانس داشت و عده دانشجویان آن در سال ۱۹۹۸، ۱۶۶ هزار نفر بود که در دانشکده‌های هنر، بازرگانی، علوم تربیتی، زبان‌های خارجی، ریاضیات، کامپیوتر، علوم، علوم اجتماعی، فن‌آوری، بهداشت و خدمات اجتماعی مشغول تحصیل بودند. دانشگاه آزاد سوختای تاماتیرات^{۲۹} تایلند با یازده دانشکده، ۶۰۹ دوره آموزشی را در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد طراحی و ارائه کرده است و سالانه از حدود ۹۰ هزار دانشجو ثبت نام می‌کند. این دانشگاه با ۱۸۲۷ عضو هیأت علمی، که ۳۷۸ نفر آنها تمام وقت هستند، در سال ۱۹۹۹ میلادی حدود ۲۰۰ هزار دانشجو داشته است. دانشگاه ماسی^{۳۰} در زلاندنو نیز با ۱۸ هزار دانشجو در سال ۲۰۰۰ تعداد ۷۰ برنامه آموزشی را در دانشکده‌های بازرگانی، هنرهای زیبا و موسیقی، علوم تربیتی، علوم انسانی، علوم اجتماعی و علوم ارائه داده است (Unesco, 2000).

تجربه‌های موفقیت آمیز دیگری نیز از تأسیس دوره‌های آموزش از راه دور در دانشگاه‌های آمریکا، کانادا، استرالیا و اروپا گزارش شده است که با مراجعه به سایت مؤسسه فن‌آوری‌های اطلاعاتی در آموزش و پرورش^{۳۱} (URL: <http://www.mnemo.com>) در مسکو می‌توان اطلاعات مفیدی را به دست آورد. وانگهی، بخش آموزش از راه دور دانشگاه ویسکانسین^{۳۲} مؤسسات متعددی را که آموزش on-line ارائه می‌دهند معرفی می‌کند که از طریق نشانی اینترنتی <http://www.uwex.edu> می‌توان به اطلاعات آن دست یافت.

می‌سازد.

کارایی قابل قبولی، در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی فراهم ساخته است. آموزش از راه دور با ویژگی‌هایی که با استفاده از ابزارها و مدل‌های جدید آموزشی یافته است به نحو مؤثری عملیاتی کردن برنامه‌های آموزش و پرورش برای همه را امکان‌پذیر می‌سازد و در تحول اجتماعی به سوی مردم‌سالاری و توسعه آموزش عالی نقش مهمی ایفا می‌کند. آموزش از راه دور مبتنی بر شبکه، دو شرط ممتاز برای یادگیری اثربخش دارد: برخورد آموزشی تأکید می‌کند و به بهترین وجه امکان توسعه آن را به صورتی جذاب فراهم می‌آورد، و با تشکیل کلاس‌های مجازی و محیط‌های گفت‌وگو، مهارت‌های امکان دسترسی به مخاطبان جهانی، لازم برای تعامل، گفتگو، یادگیری، پژوهش، ارزشیابی، مشارکت و سرانجام کار از راه دور (کارمند الکترونیکی)^{۳۴} را در دانشجویان پرورش می‌دهد. در نتیجه، دانشجویان از این طریق به بهترین نحو با مهارت‌های کسب و بهره‌گیری از اطلاعات آشنا می‌شوند و با تمرین آنها این مهارت‌ها را در خود توسعه می‌دهند. کشورهای زیادی با استفاده از فن آوری‌های اطلاعاتی به دنبال توسعه کمی و کیفی دوره‌های آموزش از راه دور هستند تا از این راه، آموزش عالی را پیش از پیش گسترش دهند. در این میان، مدل آموزش مبتنی بر شبکه توجه همگان را به خود جلب کرده و در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، به ویژه در زمینه گسترش آموزش عالی سرمایه‌گذاری‌های زیادی روی آن صورت گرفته است. در سال ۲۰۰۰ میلادی، دانشگاه کالیفرنیا ۸۰۰ دوره آموزشی را در ۴۰ رشته تحصیلی طراحی کرد که از طریق آموزش از راه دور اجرا می‌شد. دانشگاه پنسیلوانیا نیز ۱۰۰ هزار معلم دوره‌های متفاوت آموزشی را برای گذراندن دوره‌های متنوع آموزش ضمن خدمت مبتنی بر شبکه، جهت ارتقای شایستگی‌های حرفه‌ای آنان تحت پوشش قرار داد. دانشگاه ملی آزاد ایندیاناگاندی هند ۳۷ نیز ۴۷ برنامه و بیش از ۵۰۰ دوره آموزشی را در سال ۱۹۹۹ برای سطوح کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری و نیز دوره‌های آموزش ضمن خدمت اجرا کرد. تعداد دانشجویان این دوره‌ها از مرز ۶۰۰ هزار نفر گذشته است. این دانشگاه دارای دانشکده‌های

پ) آموزش مبتنی بر شبکه^{۳۴} برای اجرای دوره‌های آموزشی و واحدهای درسی دارای ویژگی‌های قابل توجهی است زیرا بر فعالیت دانشجویان، محتوای پویا، تعامل گروهی، پرورش تفکر، بهره‌گیری از روش حل مسئله، فراهم آوردن امکان رقابت سالم، ساختار پویا، انعطاف‌پذیری زمان و مکان، سرعت توسعه، امکان به‌روز کردن محتوا، سهولت دسترسی به منابع متنوع، خودآموزی، دسترسی آسان و... استوار است. این ویژگی‌ها بسیار متفاوت با وضعیت سنتی است که کتاب محور آن است و با محتوای ثابت و نظری بر تمرین و تکرار و حفظ مطالب تأکید دارد. مجموعه ویژگی‌های فرایند یاددهی-یادگیری مبتنی بر شبکه، امکان تمرین مهارت‌های مؤثر، کسب شناخت و نگرش سازنده دانشجویان را برای همکاری‌های بین‌المللی در سطوح و زمینه‌های گوناگون فراهم می‌آورد.

ج) فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و ابزارهای جدید آموزش و یادگیری مبتنی بر آن، گذشته از فراهم آوردن امکان دسترسی تعداد بیشتری از داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تعمیم یادگیری، تأثیر زیادی بر درک لزوم ادامه یادگیری دارد و اجرای برنامه‌های آموزشی را برای سرتاسر زندگی و همه‌قشرهای جامعه در حین کار امکان‌پذیر می‌سازد، پرورش حرفه‌ای نیروی کار را به مثابه ضرورت مداوم زمان، قابل درک می‌کند و به ویژه در دانشگاه‌ها اعضای هیأت‌های علمی، پژوهشگران، مدیران و کارکنان و دانشجویان را به آموزش مداوم و ضرورت خودآموزی و یادگیری مادام‌العمر تشویق می‌کند. بهره‌گیری از ابزارها و مدل‌های آموزشی مبتنی بر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، دانش، مهارت و نگرش نسل بزرگسال جامعه را به‌روز می‌سازد، به کاهش شکاف فرهنگی و جدایی نسل‌های اجتماعی می‌انجامد و از تقسیم‌بندی و شکاف دیجیتالی^{۳۵} در سطوح ملی و بین‌المللی به عنوان مشکل مهم فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی عصر حاضر جلوگیری می‌کند.

ح) فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی امکان گسترش آموزش از راه دور را با کیفیت، اثربخشی و

○ فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به دانشگاه‌ها کمک می‌کند برنامه‌های درسی، محتوا، مدیریت و ساختار خود را همگام با تحولات زمان گسترش دهند و مسئولیت‌های جدید خود را در زمینه تولید علم، مردمی ساختن و گسترش آن، انجام پژوهش‌های گوناگون و تعمیم آموزش عالی پذیرا گردند.

از پیش محسوس می‌سازد:

الف) در دنیای مبتنی بر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، اعضای هیأت‌های علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، نیازی به دانستن زبان‌های مدرن بر نامه‌نویسی ندارند و نباید خود را به دلیل ندانستن آن ملامت کنند و از بسیاری از امکانات و فرصت‌های دنیای شبکه محروم سازند. وظیفه اساسی اعضای هیأت‌های علمی، داشتن توانایی سازمان‌دهی و ارائه محتوای آموزشی به شیوه‌ای است که ضمن همخوانی با اصول و مبانی یادگیری جدید، در محیط یادگیری شبکه‌ای^{۲۴} قابل اجرا باشد. البته همه اعضای هیأت‌های علمی دانشگاه‌ها باید برای کسب این توانایی فوق‌العاده مؤثر به سرعت اقدام کنند. این اعضا به مهارت‌ها و امکاناتی نیاز دارند که بتوانند از طریق آنها با حداقل آشنایی با سیستم on-line، راهنمای برنامه‌درسی دوره‌های متفاوت آموزشی را تدوین کنند و آن را در قالب نظام دیجیتال بریزند. از این گذشته باید جنبه‌های روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و تربیتی فرایند یاددهی-یادگیری در دنیای مبتنی بر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی را به دقت مورد مطالعه قرار دهند.

ب) در سال‌های اخیر، ابزارهای تهیه و ارائه يك برنامه‌درسی معین یا دوره آموزشی مشخص با استفاده از فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی رشد سریع و قابل توجهی داشته و با توجه به نیازهای جامعه در مدت کوتاهی بازار پر رونقی یافته است. ابتدا از ابزارهایی که روی لوح فشرده^{۲۵} قابل اجرا و ارائه بود، استفاده شد. آن‌گاه از ابزارهای تهیه برنامه‌درسی مبتنی بر شبکه^{۲۷} مانند فرونت‌پیج^{۲۸} استفاده شد و سرانجام ابزارهای اینترنتی با عنوان مدیریت دوره مبتنی بر شبکه^{۲۹} توسعه یافت و به سرعت در سطح وسیعی به کار گرفته شد.

سایت‌هایی چون بلاگ‌بورد^{۳۰}، وب‌سی تی^{۳۱}، دانشگاه مجازی، و لوترس^{۳۲}، نمونه‌های رایج این نوع ابزارهای آموزشی هستند که زمینه‌های مناسبی را برای ارائه دوره‌های آموزشی و واحدهای درسی به صورت on-line و از طریق اینترنت فراهم آورده‌اند. سایت بلاگ‌بورد دسترسی به خدمات یادشده و ارائه دوره‌های آموزشی و درسی و عملی ساختن دانشگاه الکترونیکی^{۳۳} را امکان‌پذیر

کشورهای جهان، از جمله استرالیا، کانادا، آلمان، مکزیک، هلند، آفریقای جنوبی، اسپانیا، سوئیس، انگلستان و آمریکا است. وانگهی، انجمن بین‌المللی دانشگاه‌ها با همکاری یونسکو، هم‌زمان با تأسیس «مرکز اطلاعات آموزش عالی»^{۳۴} تلاش می‌کند آخرین اطلاعات، تجربه‌ها، مقالات، کتاب‌ها و مدارک مربوط به تأثیر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی بر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی را در اختیار دانشگاه‌های عضو قرار دهد. از سوی دیگر، انجمن تلاش می‌کند دوره‌های کارآموزی مشخصی را با هدف بهسازی نیروی انسانی دانشگاه‌های عضو به صورت on-line و از طریق شبکه در اختیار همه دانشگاه‌های عضو قرار دهد.

انجمن بین‌المللی دانشگاه‌ها امیدوار است مجموعه فعالیت‌های ذکر شده، با تسریع و کاهش هزینه و امکان ارتباط بیشتر اعضا، گام مؤثری در جهت بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها باشد. به‌ویژه که در آخرین نشست انجمن، در سال ۲۰۰۰ میلادی و گزارش مربوط به سیاست‌های سال ۲۰۰۰ میلادی انجمن فعالیت‌های مربوط به گسترش همکاری‌های بین‌المللی از طریق بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها با عنوان «به سوی قرن همکاری: بین‌المللی شدن آموزش عالی»^{۳۵} مورد توجه جدی قرار گرفته است. سازمان یونسکو نیز آمادگی خود برای همکاری مؤثر در قالب برنامه‌های اعلام شده انجمن در این زمینه را اعلام داشته و از سال ۲۰۰۱ میلادی عملاً در اجرای برنامه‌های انجمن در زمینه ضرورت بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نقش مؤثری ایفا کرده است (IAU, 2002).

فن آوری اطلاعاتی، ابزارها و مدل‌های جدید آموزشی

هر چند ابزارها و مدل‌های آموزشی با توجه به شرایط بومی هر منطقه به کار گرفته می‌شود، تجربه می‌شود و توسعه می‌یابد ولی با توجه به موارد ذیل، استفاده از ابزارها و مدل‌های جدید آموزشی مبتنی بر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به گسترش همکاری‌های بین‌المللی کمک می‌کند و ضرورت بین‌المللی شدن آموزش عالی را بیش

○ بین‌المللی شدن در زمینه آموزش عالی بر مشارکت فعال در برنامه‌های آموزشی، فعالیت‌های پژوهشی، مطالعات مربوط به اصلاحات آموزشی، چالش‌ها و فرصت‌ها و پی‌آمدهای تحولات ملی و بین‌المللی آموزش عالی در سراسر جهان تأکید دارد و از همین روست که «یکی شدن» و حذف زمینه‌ها، تجربه‌ها و علایق منطقه‌ای می‌پرهیزد.

○ در دنیایی که فن آوری اطلاعات و ارتباطات هر روز مرزهای آهنگین گذشته را با توان بیشتری در هم می ریزد مؤسسات آموزشی از جمله دانشگاه ها و برنامه های درسی آنها باید خود را به گونه ای بازسازی کنند تا از طریق گسترش همکاری های بین المللی امکان شناخت متقابل ما را از هم فراهم آورند.

فن آوری اطلاعاتی و ارتباطی در زمینه پژوهش های دانشگاهی، فرایند سازمان دهی، تولید، توزیع و مصرف اطلاعات را دگرگون می سازد و محیط دانشگاه را به سرعت نیازمند تحولات جدی می کند. در دنیای ارتباطات، دانشگاه مجازی فرصت های یادگیری بیشتری برای همگان و زمینه لازم برای به کارگیری آموخته ها را فراهم می آورد. دانشجویان از طریق سایت های معینی با طرح و حل مسائل عینی آشنا می شوند و ضمن ارتباط دادن آموخته های خود با دنیای واقعی، امکان تهیه طرحی تحقیقاتی را برای یافتن پاسخ مناسب به پرسشهای گوناگون می یابند. استفاده از این امکانات بر اثر بخشی زمان می افزاید و خلاقیت بیشتری را برای دانشجویان و اعضای هیأت علمی امکان پذیر می سازد و آن ها را برای ایفای نقش های مؤثرتر اجتماعی در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی آماده می کند. از این گذشته، امکان پژوهش های پیمایشی در دنیای دیجیتال و دانشگاه مجازی، بر سرعت کار محقق می افزاید و گستره جغرافیایی تحقیقات را بیشتر می سازد، هزینه ها را کاهش می دهد، فرایند انجام دادن کار را آسان می کند و پردازش اطلاعات را بسیار سریع و کیفی می سازد. در این شرایط، پژوهش های دانشگاهی ارتباط نزدیک تری با جامعه پیدا می کنند. فن آوری اطلاعاتی و ارتباطی، امکان دسترسی سریع و جامع پژوهشگران را به پیشینه های تحقیقاتی و استفاده از کتاب های الکترونیکی^{۱۲}، کتابخانه های دیجیتالی^{۱۳} و مجلات الکترونیکی^{۱۴} به خوبی فراهم می آورد (سرکار آراتی، ۱۳۸۰).

آمار موجود نشان می دهد که در سال ۱۹۹۵، تنها ۱۰ درصد از دانشگاه ها برای ارائه دوره های آموزشی از منابع شبکه ای^{۱۵} استفاده می کردند. این رقم در سال ۱۹۹۸ به ۳۲ درصد و در سال ۲۰۰۰ به ۴۲ درصد رسید. درصد دانشگاه هایی که برای ارائه دوره های آموزشی از بست الکترونیکی^{۱۶} استفاده می کردند از ۱۸ درصد در سال ۱۹۹۵ به ۵۹ درصد در سال ۲۰۰۰ رسید. با توسعه فن آوری اطلاعاتی و ارتباطی در مناطق بیشتری از جهان، این ارقام در سال گذشته نیز افزایش چشمگیری داشته است (Kelly, 2001, Watson, 2001).

انجمن بین المللی دانشگاه ها برای فراهم آوردن

زمینه های لازم جهت بحث، تبادل نظر، انتقال تجربه ها و کمک به یافتن برنامه ها، سیاست ها و راهکارهای مناسب در این زمینه، فعالیت مؤثر خود را در بخش ویژه ای با عنوان «دانشگاه و فن آوری های اطلاعات»^{۱۷} از نوامبر ۱۹۹۵ آغاز کرده است. در نشست سال ۱۹۹۷، انجمن پس از بررسی و ارزشیابی فعالیت های انجام شده، تصمیم گرفت فعالیت های خود را در زمینه تأثیر فن آوری های اطلاعاتی و ارتباطی بر سه محور زیر متمرکز کند:

الف) ارائه و گسترش نمونه های معینی از به کارگیری فن آوری های اطلاعاتی و ارتباطی در فرایند یاددهی-یادگیری در آموزش دانشگاهی؛

ب) ارائه نمونه های عینی و کاربردی از به کارگیری فن آوری اطلاعاتی و ارتباطی در کتابخانه های دانشگاهی؛

پ) اختصاص یک دوره معین از نشریات انجمن به موضوع «دانشگاه مجازی و به کارگیری اینترنت برای تولید دانش در شبکه».

انجمن در مورد محورهای الف و ب، فعالیت های مشخصی انجام داده است که مهم ترین آنها ارائه تجربه های معینی از دانشگاه های کشورهای گوناگون جهان، از جمله انگلستان، آمریکا، استرالیا و اروپا برای معرفی برنامه های درسی، دوره های متفاوت آموزشی و سایر تسهیلات دیجیتال برای آموزش و پژوهش در دانشگاه است. دسترسی به این نمونه های کاربردی و عینی از برنامه های آموزشی و درسی on-line از طریق نشانی اینترنتی <http://www.unesco.org/iau> امکان پذیر است.

گروه کاری انجمن بین المللی دانشگاه ها با مطالعات و بررسی های انجام شده، به ویژه در پی مباحث مطرح شده در نشست سال ۲۰۰۰ میلادی، تجربه های معینی را در زمینه استفاده از فن آوری جدید در فرایند یاددهی-یادگیری، محیط دانشگاهی مجازی، تجربه های کشورهای گوناگون جهان و برنامه های عملیاتی، نرم افزارهای مناسب یادگیری از طریق الکترونیک^{۱۸}، کتابخانه های دیجیتال در دانشگاه و... را گردآوری و با عنوان «از دانشگاه سنتی تا دانشگاه مجازی»^{۱۹} در اختیار کشورهای عضو قرار داده است. این گزارش شامل مباحث نظری و بینشی^{۲۰} و برنامه های عملی^{۲۱}